

İÇ KONTROLÜN MUHASEBE SİSTEMİNDEKİ HATA VE HİLELERİN ÖNLENMESİNDEKİ ROLÜ ÜZERİNE BİR ALAN ÇALIŞMASI

Doç. Dr. Zeynep HATUNOĞLU

KSÜ,İİBF, İşletme Bölümü, zhatunoglu@hotmail.com

Öğr. Gör. Nurettin KOCA

KSÜ, Afşin Meslek Yüksekokulu, kocanurettin@mynet.com

Öğr. Gör. Mustafa KILLI

OKÜ, Bahçe Meslek Yüksekokulu, mkilli@oku.edu.tr

Özet

Teknolojik gelişmeler ve ticari işlemlerin çeşitliliğinin artması, muhasebe sistemi içerisinde ortaya çıkan hata ve hileleri çeşit ve sayı olarak daha da artırmıştır. Bu durum hatalı ve hileli işlemler sonucunda oluşturulan finansal tablolara dayanarak karar vermek durumunda olan bilgi kullanıcılarının kararlarında yanılmalarına sebep olmaktadır. İşletmelerde muhasebe sistemi içerisinde karşılaşılan hata ve hilelerin önlenmesi veya asgariye indirilmesi için etkin bir iç kontrol sisteminin kurulması ve çalıştırılması gerekmektedir. Yeni Türk Ticaret Kanunu ile birlikte işletmelerde iç kontrol sisteminin varlığı ve etkin olarak çalışması önem kazanmıştır. Bu çalışma, 6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu henüz yasalaşmadan önceki dönemde işletmelerimizdeki iç kontrol sistemi uygulaması hakkında bilgi vermektedir.

Çalışmada iç kontrol sisteminin önemi ile hata ve hileleri önlemedeki etkisine yönelik anket çalışması yer almaktadır. Çalışmanın örnek kümesini Türkiye'nin çeşitli bölgelerindeki 8 ilde Organize Sanayi Bölgelerinde faaliyet gösteren iç kontrol sistemine sahip 45 işletme oluşturmaktadır. Veriler tanımlayıcı istatistiksel yöntemler kullanılarak analiz edilmiştir. Çalışmada etkin bir iç kontrol sisteminin işletmede karşılanması muhtemel hatalı ve hileli işlemlerin azaltılmasında önemli bir etkisi olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Muhasebe denetimi, İç kontrol sistemi, Muhasebe hata ve hileleri

A SURVEY ON THE ROLE OF INTERNAL CONTROL PREVENTATION OF MISTAKES AND FRAUDS IN ACCOUNTING SYSTEM

Abstract

Technological developments and the increase in the variety of commercial operations have raised the mistakes and frauds in accounting system. The mistakes and frauds in accounting system cause financial statement users to make wrong decisions by considering faulty and fraudulent financial statements. To prevent and to reduce the mistakes and frauds in accounting systems, an efficient internal control system should be set up and run. The presence of and efficient function of internal control system become issues with the new Turkish Commercial Code. This study is providing information on the implementation of the internal control system in businesses in the period before the adoption of Turkish Commercial Code, No.6102.

In this study, a survey is conducted to determine the importance and the effect of internal control system to prevent the mistakes and frauds. The sample size of study consist of 45 enterprises that has internal control system operating in eight (8) provinces in various region of Turkey. The data has been analyzed using descriptive statistical methods. As a result, it is determined that an efficient internal control system has an effect on the prevention of potential faulty and fraudential processes in accounting systems of companies.

Key Words: Accounting Audit, Internal Control System, Accounting mistakes and frauds

1. Giriş

Muhasebe, işletme için finansal sonuçlar doğuran olay ve işlemlere ait verileri parasal tutarlar ve gerektiğinde diğer sayısal doneler halinde toplayan, bu verileri işletme ile ilgisi olan belli başlı kişilerin gereksinim ve amaçlarını göz önünde bulundurarak kayıt, sınıflandırma ve analiz yoluyla işleyen, elde ettiği sonuçları çoğunluğu dönemsel olarak düzenlenen özetleyici raporlar halinde sunan sistematik bir bilgi sağlama düzenidir (Büyükmirza, 2010:27). Muhasebe sistemi, yukarıdaki tanımında belirtilen işlevlerini yerine getirirken bir takım hatalı ve hileli işlemler ile karşılaşmaktadır. Bu hatalı ve hileli işlemlerin neticesinde işletmenin sunmuş olduğu bilgiler gerçeği yansıtmamaktadır. Bu durum işletme içinde ve dışındaki çıkar gruplarının alacakları kararlarında yanılmalarına sebep olmaktadır. Gerçeği yansıtmayan bu bilgiler ile işletme içinde alınacak kararlar işletmenin amaçlarına ulaşmasını engellediği gibi, varlıklarının kaybolmasına da sebep olmaktadır. Ayrıca işletme dışında bulunan bilgi kullanıcıları bu bilgilere göre yatırım kararları vereceklerinden verdikleri kararlarında yanılmaları nedeniyle ekonomik varlıklarını kaybetme tehlikesiyle karşı karşıya kalacaklardır.

Özellikle 2000'li yılların başlarında yaşanan şirket skandalları (Enron, Worldcam, Xerox vd.), işletmelerin doğru ve güvenilir raporlama yapabilmesi için bazı yasal düzenlemelerin yapılmasını gerekli kılmış ve A.B.D.'de 30 Temmuz 2002 tarihinde 'Sarbanes-Oxley' yasası çıkartılmıştır. Bu yasa ile özellikle halka açık şirketlerde denetçi bağımsızlığının sağlanması, şirketlerde üst yönetimin açıklama sorumluluğunun artırılması, şeffaf ve kaliteli finansal raporlamanın yapılması ve şirketlerin kurumsal yönetim anlayışı ile yönetilmesi için yeni düzenlemeler yapılmıştır (Temel, 2008:95). Bu yasal düzenleme, denetlenen şirketlerdeki muhasebecileri ve iç denetçileri de kapsamaktadır (Süer,2003). Türkiye'de Sermaye Piyasası Kurulu, Sarbanes-Oxley yasasından sonra 2002 yılında Seri X/19 no.lu tebliğ ile bağımsız denetim ile ilgili bazı önemli düzenlemeleri yapmıştır (Uzay,2006:178). Şirket yönetiminin gerçek ve şeffaf raporlama ve işletme varlıklarının etkin olarak kullanılmasından doğan sorumluluğu küçük ve orta ölçekli şirketler için de önemlidir. İşletmelerde iç kontrol sisteminin kurulması ve etkin olarak çalıştırılması, şirket yönetiminin bu sorumluluğunu başarılı bir şekilde yerine getirmesine yardımcı olacaktır. Nitekim Yeni Türk Ticaret Kanunu (TTK), işletmelerde iç kontrol sisteminin oluşturulmasını gerekli kılan kurumsal yönetim anlayışı ile oluşturulmuştur.

Tuan ve Memiş (2007), işletmelerde iç denetimin, yönetim fonksiyonlarının yerine getirilmesindeki rolünü 116 işletmede yaptıkları anket çalışması ile araştırmışlardır. Çalışmada iç denetimin, yönetimin kontrol fonksiyonu başta olmak üzere, tüm fonksiyonlarının işleyişinde ve etkinliğinin geliştirilmesinde etkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Yönetim fonksiyonlarının işleyişindeki aksaklıkların tespit edilmesi, bu aksaklıkları gidermek üzere düzeltici eylemlerin belirlenmesi ve bu eylemleri harekete geçirme noktasında işletme yönetimine tavsiyelerde bulunmak üzere bütün işletmelerde; iç denetim birimlerinin oluşturulması, oluşturulmuş

olanların etkinliğinin artırılması önerisinde bulunmuşlardır. Koçak ve Kavakoğlu (2010), il özel idarelerinde iç denetim sisteminin değerlendirilmesine ilişkin olarak yaptıkları çalışmada, kamu mali yönetim sistemi içerisinde son derece önemli olan iç denetim sisteminin il özel idarelerinde çok sağlıklı bir şekilde tasarlanamadığı ve uygulamada yeterli etkinliğin sağlanamadığını tespit edip, bu çerçevede çözüm ve öneriler getirmişlerdir. Ömürbek ve Altay (2011) tarafından Manavgat yöresindeki beş yıldızlı otel işletmelerinde, iç kontrol sisteminin etkinliğinin incelenmesi amacıyla yapılan çalışmada, etkin bir iç kontrol sisteminin uygulanmasıyla turizm işletmelerinin yiyecek içecek bölümlerinde olası bir maliyet artışının önüne geçilebileceği sonucuna ulaşmışlardır. Usul, Titiz ve Ateş (2011), Marmara Bölgesi Belediye işletmelerinde yaptıkları çalışmada iç kontrol sisteminin kurumsal yönetimin oluşumundaki etkinliğini araştırmışlardır. Marmara Bölgesi belediyelerine ait işletmelerde kurumsal anlamda etkin bir iç kontrol sisteminin bulunmadığını, bu işletmelerde kurumsal yönetim anlayışının olmadığını; bunun sonucu olarak da, kurumsal yönetimin en önemli unsurlarından olan şeffaflık, hesap verebilirlik ve sorumluluk ilkelerinin bulunmadığını ifade etmişlerdir. Akbulut (2012), işletmelerde iç kontrol sisteminin etkinliğinin incelenmesi amacıyla Trakya Bölgesindeki Ayçiçek Yağı Sektöründe yaptığı araştırmada ayçiçeği yağı işletmelerinin iç kontrole gereken önemi vermedikleri ve bunun sonucu olarak iç kontrol sistemlerinin etkin bir şekilde çalışmadığı sonucuna ulaşmıştır.

İşletmelerde oluşturulan iç kontrol sisteminin, gerçekleşmesi muhtemel hata ve hileleri önlemede göstereceği başarı, yönetimin sorumluluklarını etkin olarak yerine getirmesine yardımcı olacaktır. Bu bağlamda çalışmanın amacı ve diğer çalışmalardan farkı, etkin bir iç kontrol sisteminin, işletmelerde karşılaşılan muhasebe hata ve hilelerinin önlenmesindeki etkinliğini ortaya koymaktır.

2. Denetim Kavramı Ve Muhasebe Denetimi

Finansal tabloların güvenilir ve geçerli olması yatırımcıların kararlarını verirken daha rasyonel davranmalarına, amaçlarına uygun ve tutarlı karar vermelerine imkan tanır. Eksik ve yanlış bilgilerle hazırlanmış finansal tablolar bir yandan ekonomik gelişmeyi önlerken bir yandan da yatırımcıların piyasalara olan güvenini sarsmaktadır (Alptürk, 2008: 4; Güredin, 2000: 4).

Son yıllarda ekonomik faaliyetlerin daha da artması sonucu işletmelerin faaliyetlerinin daha karmaşık hale gelmesi, verilerin çokluğu ve bilgi sağlayanların yanlı tutumları nedeniyle işletmelerin sunduğu bilgilerin güvenilirliği daha fazla sorgulanmakta ve bilgi kullanıcılarının güvenilir bilgiye olan ihtiyaçları daha da artmaktadır. Bu nedenle sunulan finansal bilgilerin doğruluğunu ve güvenilirliğini sağlamak için, bu konuda deneyim ve yetkiye sahip üçüncü kişilere ihtiyaç duyulmaktadır (Selimoğlu vd., 2011:2-3). Bu kişiler denetim faaliyetini yürüten bağımsız denetçilerdir. Denetçi, yaptığı denetim çalışmaları sonucunda bir rapor hazırlayarak elde ettiği bilgi ve bulguları ihtiyacı olan bilgi kullanıcıları veya karar vericilerin ilgisine sunan kişidir (Durmuş ve Taş, 2008: 4). Diğer bir ifadeyle, denetçi denetim faaliyetini gerçekleştiren kişidir. Denetim ise, genel olarak, sunulan bilgi ile

kabul edilen ölçütler arasındaki uygunluğun derecesinin belirlenmesi ve raporlanması için bilgi hakkında kanıt toplanması, değerlendirilmesi ve sonuçların ilgili kullanıcılara iletilmesidir (Erdoğan, 2007: 5). Diğer bir tanıma göre, denetim, bağımsız bir kişi tarafından işletmenin belli bir dönemine ait bilgilerin toplanıp, sonuçların değerlendirildiği ve bu sonuçların da rapor düzenlenerek açıklandığı bir kontrol mekanizmasıdır (Dalak, 2000: 66). Denetim ayrıca tüm iddia ve eylemlerin yasaya ve yürürlükte bulunan mevzuata uygunluk derecesini irdeleyen, sonuçlar çıkaran bir süreçtir (Güçlü, 2008:1). Denetime, özellikle çok ortaklı ve halka açık şirket sayılarının artması, muhasebe sistemlerinin karmaşıklaşması, kayıt altına alınması gereken işlemlerin sayıca ve çeşitçe artması gibi bir dizi nedenden dolayı gereksinim duyulmaktadır.

2.1. Denetimi Gerekli Kılan Nedenler

Denetimi zorunlu kılan faktörleri genel olarak dört başlık altında toplayabiliriz. Bunlar (Kepekçi,2004:10-13;Durmuş ve Taş, 2008: 6);

Çıkar çatışması: Mali tabloların kullanıcıları ile mali tabloların hazırlanmasından sorumlu olan şirket yöneticileri arasında çıkar çatışması olabilmektedir. Aynı şekilde çıkar çatışması şirketi yöneten ve mali tabloların hazırlanmasından sorumlu yöneticilerle hissedarlar arasından da meydana gelmektedir. Diğer taraftan, şirket hissedarları şirketlerinin kredi alımında veya satımında değerini olduğundan daha fazla veya finansal yapıyı olduğundan daha iyi gösterme gayreti içersinde olabilmektedirler.

Muhasebe sistemlerinin karmaşıklığı: Muhasebe işlemleri ve mali tabloların hazırlanması süreci, işletmeler büyüdükçe ve teknoloji ilerledikçe daha karmaşık hale gelmektedir. Bu ise hazırlanan finansal tabloların hatalı olma olasılığını artırmaktadır. Bu durum da denetimi zorunlu hale getirmektedir.

Bilgilerin alınacak kararlar ile ilgili olması: Bilginin alınacak kararı etkilemesi veya kararın bilgiyle doğrudan ilişkili olması, alınacak kararların bilgiye dayandırılarak alınması sebebiyle kullanılacak bilginin doğruluğu önemli hale gelmektedir.

Diğer nedenler: Bilgi kullanıcıları ile firmanın farklı yerde olması ve ilgili şirkette doğrudan kendilerinin denetim yapma yetkisi ve imkânı olmaması gibi nedenlerden dolayı denetime ihtiyaç duymaktadırlar.

2.2.Muhasebe Denetimi ve Muhasebe Denetimi Türleri

Genel kabul görmüş tanıma göre muhasebe denetimi, iktisadi faaliyet ve olaylarla ilgili iddiaların önceden saptanmış ölçütlere uygunluk derecesini araştırmak ve sonuçları ilgi duyanlara bildirmek amacıyla tarafsızca kanıt toplayan ve bu kanıtları değerleyen sistematik bir süreç olarak tanımlanmaktadır (Güredin, 2000:5). Bir başka tanımda muhasebe denetimi, belli bir ekonomik birim veya döneme ait rakamlarla ifade edilebilir bilgilerin önceden tespit edilmiş kıstaslara uygunluk derecesini belirlemek ve bu konuda bir rapor vermek amacıyla bağımsız

bir uzman tarafından yapılan delil toplama ve değerlendirme süreci olarak ifade edilmektedir (Gürbüz, 1995:5). Yukarıda yapılan tanımlardan anlaşılacağı üzere, denetim bir süreçtir ve bu süreçte bir işletmenin belli dönemlere ait ekonomik işlemlerine ilişkin delil toplanmakta ve bu deliller değerlendirilmek suretiyle ilgili işletmenin mali tablolarında sunduğu bilgilerin doğruluğu ve güvenilirliği konusunda görüş bildirilmektedir. İşletme ilgililerinin ilgi alanlarına göre yapılan denetim çalışmaları çeşitlilik göstermektedir (Bozkurt, 2006:27). Muhasebe denetimi türlerini beş (5) farklı açıdan sınıflandırabiliriz. Bunlar: amaçları bakımından denetim türleri (mali tablolar denetimi, uygunluk denetimi, faaliyet denetimi ve özel amaçlı denetimler), kapsamına göre denetim türleri (genel denetim ve özel denetim), yapıma nedenlerine göre denetim türleri (yasal denetim ve isteğe bağlı denetim), uygulama zamanına göre denetim türleri (devamlı denetim, ara denetim ve son denetim) ve son olarak denetçinin statüsü bakımından (bağımsız denetim, iç denetim ve kamusal denetim) denetim türleridir (Dalak, 2000:68).

İşletme faaliyetlerinin önceden planlanmış kural ve ilkeler çerçevesinde yapılıp yapılmadığı iç denetçiler tarafından denetlenir (Bakır, 2003:24). İşletmede denetim faaliyetlerini sürdürmekle görevli işletme personeline iç denetçi adı verilmektedir (Çalgan vd., 2008:60). İç denetçiler doğrudan yönetim kuruluna veya genel müdüre bağlı olarak faaliyet gösterirler (Selimoğlu vd., 2011:10). İç denetim faaliyeti önemi itibarıyla bağımsız olmalı ve iç denetçiler görevlerini yerine getirirken objektif davranmalı, sorumluluklarını yerine getirmek için gereken bilgi, beceri ve diğer niteliklere sahip olmalı, çalışmalarında azami mesleki özen ve dikkati göstermelidirler (www.icdenetim.net, erişim tarihi: 05.10.2012).

3. İç Kontrol Sistemi

Kontrol kavramı, muhasebe denetiminden farklı olup, olaylara, faaliyetlere ve kişilere etki edebilme gücüne sahip olma anlamında kullanılmaktadır. Kontroller muhasebe ile ilgili olabileceği gibi muhasebe dışında da olabilir. İşletme içinde var olan kontrolleri, işletme dışındaki denetimden ayırmak için iç kontrol kavramı kullanılmaktadır. İç kontrol ile ilgili ilk kapsamlı araştırmaları yapan kuruluş olan Amerikan Muhasebeciler Enstitüsü 1949 yılında yayınladığı bir denetim raporunda iç kontrol kavramını, örgüt planı ile işletme varlıklarını korumak, muhasebe bilgilerinin doğruluğunu ve güvenilirliğini araştırmak, faaliyetlerin verimliliğini arttırmak, saptanmış yönetim politikalarına bağlılığı özendirme amacıyla kabul edilen ve uygulamaya konulan tüm önlem ve yöntemler bütünü olarak tanımlamıştır (Alagöz, 2008: 98). İç kontrol sistemi ise, örgütün amaçlarına ulaşmasında yönetime makul bir güvence sağlamak amacıyla oluşturulan politika ve prosedürlerden meydana gelmektedir. Söz konusu politika ve prosedürlere kısaca "kontroller" veya "iç kontrol" adı verilmektedir (Selimoğlu vd.,2011;92; Ömürbek ve Altay,2011:380).

İç kontrol sistemi, işletmelerin amaçlarına ulaşmalarına engel olacak olumsuzlukların önlenmesine ve kurumsallaşmalarına önemli katkılar sağlamaktadır.

3.1. İç Kontrol Sistemini Gerektiren Nedenler

İşletmeler gelişen ekonomik ilişkilerin etkisiyle fiziki olarak büyüdükçe, faaliyetlerin ve meydana gelen değer hareketlerinin sayısı ve karmaşıklığı arttıkça, işletme yönetiminin işletme faaliyetlerini doğrudan doğruya kontrol etme olanağı ortadan kalkmaktadır (Aksoy, 2005: 138). İşletmenin bu karmaşık yapısı içinde varlıklarının korunması, kayıtların doğru ve güven altında yürütülebilmesinde iç kontrol sistemi önem kazanmaktadır. İşletme yönetimi gerek yetki göçerimi gerekse bu sorumlulukların kontrolünü sağlama vb. uygulamalarla işletme varlıklarının hem korunmasını hem de bu varlıkların ve kaynakların verimli kullanımını sağlamaktadır (Durmuş ve Taş, 2008: 53). İç kontrol sistemi, zamanlı, tam ve doğru bilgiye ulaşılması, mali raporlamadaki hata riskinin en aza indirilmesi, işin azami bir güven içinde yapılabilmesi, operasyonların sektöre uğramasına engel olunması konularında yönetime yardımcı olmaktadır (Tuan ve Memiş, 2007:3).

İşletmeye güven esasının temelinde iç kontrol sisteminin sağlamlığı yer almaktadır. Finansal raporlamanın güvenilirliği, işletme varlıklarının suistimallere karşı korunması, işletme faaliyetlerinin etkinliği, verimliliği, yasalara ve diğer düzenlemelere uygunluğun sağlanması, etkin bir iç kontrol sisteminin varlığı ile mümkün olmaktadır (Doyrangöl, 2007: 302).

3.2. İç Kontrol Sisteminin Amaçları ve Yararları

İyi işleyen bir iç kontrol sisteminin hem iç hem de dış denetim çalışmalarına önemli katkıları olmakla birlikte iç kontrol, bağımsız denetçilerin finansal tablo denetimi amaçları için kullandığı bir araçtan öte, işletme yöneticilerinin kendi amaçları ve bilgi sistemleri açısından üzerinde önemle durmaları gereken bir konu haline gelmiştir (Yılancı, 2001: 40). İç kontrol sistemi kurmak isteyen işletme sahipleri veya üst yönetim, önce işletmenin finansal risklerini ve muhasebe risklerini belirlemelidir. Daha sonraki aşamada, bu risklerden kaçınmak için veya bu riskleri asgaride tutmak için politikalar ve prosedürler oluşturulmalı ve ilgili personele iletilerek, personel bilgilendirilmelidir. Bu politika ve prosedürler işletmenin iç kontrol sistemini oluşturacaktır (Kepekçi, 2004: 70).

İşletme yönetimi tarafından tasarlanan ve makul düzeyde güvence sağlamayı amaçlayan bir süreç olan iç kontrol sisteminin temel amaçları (Alagöz, 2008:100-101);

- İşletmenin aktifinde yer alan ve sahip olunan varlıkların korunması,
- İşletmeye ilişkin muhasebe bilgilerinin doğruluk ve güvenilirliğinin sağlanması,
- İşletme faaliyetlerinin verimliliğinin ve politikalarla uyumluluğunun sağlanması,
- Kaynakların ekonomik ve verimli kullanılmasının sağlanması,
- Yönetim tarafından belirlenmiş hedeflere ve amaçlara ulaşılmasının sağlanması,

- Yönetim kontrolü ve
- Muhasebe kontrolü'nden oluşmaktadır.

Etkin çalışan bir iç kontrol sisteminin işletmeye sağlamış olduğu faydaları aşağıdaki gibi sıralamak mümkündür (Öndeş,2000: 82; Akbulut,2012:176):

- Üst yönetimin belirlediği temel amaçlara ulaşmak için çalışanların, izlenecek politikalara ve kurallara uygun davranıp davranmadıklarını belirlemek,
- Üst yönetimin faaliyetlerin verimliliğini ve etkinliğini saptamada ihtiyaç duyduğu güvenilir bilgileri üretmek,
- Üst yönetimin arzuladığı faaliyetlerdeki fire ve artıkların en az düzeyde olmasını, kaynakların israf edilmemesini sağlamak,
- Üst yönetimin isteği doğrultusunda işletmede bulunan varlıkları çalınmaya, kaybolmaya, amacı dışında kullanılmaya karşı korumak.

3.3. İç Kontrol Sisteminin Kurulmasında Göz önünde Bulundurulması Gereken Faktörler

İşletme yönetimi, işletmenin varlıklarını korumak ve kayıpları önlemek ister. Bunu da etkili bir iç kontrol sistemi kurarak gerçekleştirmeye çalışır. Bir işletmede etkin bir iç kontrol sistemi kurulurken bazı faktörlerin göz önünde bulundurulması gerekmektedir. Bu faktörler; *Risk Faktörü* ve *Maliyet faktörü* olmak üzere iki başlık altında incelenebilmektedir.

3.3.1. Risk Faktörü

Kepekçi'ye göre (2004:66-67) işletmeler amaçlarına ulaşmaya çalışırken bir takım risklerle karşılaşır. Risk işletme faaliyetlerinin planlandığı gibi gerçekleşmeme olasılığıdır. Kâr ise bu risklere katlanmanın bir sonucudur. Güçlü bir işletme yönetimi, bu risklerin belirlenmesini ve mümkün olduğu ölçüde bu riskleri azaltmak için muhasebe ve işletme faaliyetlerine ilişkin kontrol prosedürlerinin hayata geçirilmesini sağlar. İç kontrol sistemi kurulmadan önce, işletme yönetimi mevcut risklerin türlerini ve önemlilik derecesini belirlemelidir. İşletme yöneticilerinin karşılaşılabilecekleri iki türlü risk vardır. Bunlar (Durmuş ve Taş, 2008);

Finansal Riskler: İşletmede uygun olmayan yönetim politikalarının uygulanması ve yolsuzluklar neticesinde işletme varlıklarının kaybı veya zarar görme olasılığıdır.

Muhasebe Riskleri: Varlıklarla ilgili hesap verme yükümlülüğünün yerine getirildiği raporlarda ve kayıtlarda yapılacak hata olasılığıdır. Muhasebe kayıtlarında ve raporlarında bilerek veya bilmeyerek yapılan yanlışlıklar, bu bilgi kullanıcılarının yanlış riskini ortaya çıkarır.

3.3.2. Maliyet Faktörü

İç kontrol sisteminin kurulmasının işletmeye bir maliyeti vardır. İşletmeye kurulan iç kontrol sisteminden beklenen yararın sistemin maliyetinden büyük olması gerekir. Riskin ne pahasına olursa olsun azaltılması düşünülmemeli, bu

konuda fayda-maliyet analiz yapılarak karar verilmelidir (Güredin,2000:172). Fayda, yönetimde yanlış kararların alınmasının ve hırsızlık, yolsuzluk ve savurganlığın önlenmesiyle doğmasına engel olunan zarar miktarıdır. İşletmede iç kontrol usul ve yöntemlerinin gittikçe daha fazla önem kazanması ve uygulanması ile yolsuzluk ve savurganlıktan doğabilecek zararlarda giderek azalır. Ama hiçbir şekilde bu zarar ve yolsuzluklar sıfıra inmez, mutlaka tahmin edilmeyen ve engellenemeyen kayıplar olacaktır (Kepekçi, 2004: 69). Bunlar kaçınılamayan kayıplardır.

4. Muhasebede Yapılan Hata Ve Hileler

Günümüz toplumunda ekonominin ve teknolojinin gelişmesi ve işletmelerin büyümesi işletmelerin yapılarını karmaşık hale getirmiştir. Bu karmaşık yapı içerisinde, muhasebe işlemlerini yapan kişilerin, dikkatsizliği, tecrübesizliği, bilgisizliği ve yanılgısı gibi çeşitli nedenlerle yaptığı işlemlerde hatanın olması kaçınılmaz hala gelmektedir (Durmuş ve Taş, 2008: 133). Mali tabloların güvenilirliğini etkileyen bu sebepleri ortadan kaldırmak, ancak iyi bir muhasebe denetimi ve etkin bir iç kontrol sisteminin işletmelerde kurulmuş olması ile mümkün olabilecektir.

Muhasebe denetçisinin, denetim esnasında karşılaşacağı sorunların başında, muhasebede sık sık karşımıza çıkan muhasebe hata ve hileleri gelir (Güçlü, 2008; 73). Muhasebe hata ve hileleri, genelde, muhasebe kavram ilke ve kurallarına uygun olmayan düzensizlikleri ifade etmektedir.

Yapılan muhasebe düzensizliklerinin hata mı yoksa hile mi olduğunun tespit edilmesi kasit unsurunun ortaya çıkarılmasına bağlı olduğundan bu ayırımın yapılması her zaman kolay olmamaktadır. Hata ve hile, her zaman birbirinden ayırt edilemez. Hileli işlemlerin çoğu hatalı işlemler yardımıyla yapılır ya da hatalı işlemlerle gizlenir. Hataların hileli bir nitelik kazanması ise bunların kasıtlı oluşlarından kaynaklanır (Kaymak, 1996; 63).

4.1. Muhasebe Hataları

Hata, şirket çalışanının bilmeyerek veya istemeyerek yapmış olduğu yanlışlıklardır. Muhasebe hataları aşağıdaki gibi sınıflandırılabilir (Pamukçu, 2000; 4-5);

1. Şirket personelinin finansal tabloların hazırlanmasına temel teşkil eden muhasebe belgelerini yanlış veya eksik olarak defterlere işlemiş olmasıdır. Bu tip olaylara örnek verecek olursak, sene sonuna doğru bazı satıcılardan gelen faturaların gözden kaçarak hiç kayıtlara girmemesi veya satış fiyatlarının yanlış girilerek satış veya alacaklar rakamlarının eksik veya fazla olması durumunun ortaya çıkmasıdır.

2. Şirket çalışanı olayları veya bazı durumları yanlış yorumlayarak, bir takım tahminlerin yanlış yapılmasına neden olabilir. Örneğin, teknolojik olarak eskiyen ve satılamayacak durumda olan bazı envanterin hala satılabilecek durumda olduğunu düşünerek gerekli karşılıkların ayrılması gibi hatalar.

3. Şirket çalışanı hesapların tasnif edilmesinde yanlışlıklar yapabilir. Örneğin, bazı masraf kalemi sayılabilecek harcamalar duran varlık hesabına kaydedilebilir veya kısa ve uzun vadeli borçlar birbirinin yerine yazılabilir.

Muhasebe hatalarını, unutkanlık, dikkatsizlik, ihmal, bilgisizlik veya tecrübesizlik nedeniyle muhasebe işlem ve kayıtlarında yapılan yanlışlıklar olarak tanımlayabiliriz.

4.2. Muhasebe Hileleri

Bir işletmenin muhasebe kayıtlarında ve dolayısıyla mali tablolarında yapılan olağan olmayan düzenlemeler, maskelemeler, yolsuzluk ve hileler küçük bir kesime fayda sağlarken önemli bir kesime zarar vermektedir. Yapılanlardan mikro düzeyde yatırımcılar, borç verenler, çalışanlar, satıcılar zarar görürken, makro düzeyde devlet ve kamu zarar görmektedir. Kaynaklar yanlış yerlere aktarılmakta ve bundan tüm toplum zarar görmektedir (Bozkurt, 2000: 15). Bu kapsamda hile, bir personelin yanlış olduğunu bildiği veya doğruluğuna inanmadığı bir takım yanlışlıkları ve kanuna aykırı hareketleri maksatlı olarak veya yanlış sunma niyetiyle yapmasını kapsar. Mali tablolardaki düzensizlikler, hile ve usulsüzlükten veya hatadan kaynaklanmaktadır. Hilenin yapılma nedenleri, yolsuzlukları gizlemek, vergi kaçırmak ve işletmenin gerçek durumunu farklı göstermek şeklinde sıralanabilir (Kaymak, 1996: 92).

Muhasebe hataları kayıtlar üzerinde yapılırken muhasebe hileleri ağırlıklı olarak belgeler üzerinde ve isteyerek yapılır. Hilelerin belgeler üzerinde ve bilinçli olarak yapılması nedeniyle muhasebe sistemi içerisinde kendiliğinden ortaya çıkarılması mümkün olamaz (Alptürk, 2008: 402).

Hile, işletmede çalışan kişilerin veya işletme sahip ve yöneticilerinin kişisel çabaları neticesinde ortaya çıkartılabilir de, işletmede etkin bir iç kontrol sistemi kurulması, hata ve hilelerin azaltılmasına katkı sağlamaktadır.

5. Hata Ve Hilelerin Önlenmesine Yönelik İç Kontrol Sistemi

Bilgi kullanıcılarının işletmenin sunduğu finansal tablolara olan güvensizlikleri bağımsız muhasebe denetiminin önemini artırmıştır. Bağımsız muhasebe denetçilerinin çalışmalarının önemli bir kısmını, mali tabloları hakkında görüş oluşturmaya çalıştıkları işletmenin iç kontrol yapısının incelenmesi oluşturmaktadır. Çünkü denetçinin, doğruluğu ve güvenilirliği konusunda görüş oluşturmaya çalıştığı mali tablolar işletmenin iç kontrol sisteminin bir sonucudur. İç kontrol, bir işletmenin finansal bilgilerinin doğruluğu ve güvenilirliği ile doğrudan ilgilidir. Bundan dolayı denetçiler öncelikle işletmenin iç kontrolünü anlamaya çalışmakta ve burada edindikleri bilgilere göre denetim faaliyetini planlamaktadırlar (Yılcı vd., 2007: 57).

İşletmenin finansal verilerinin doğru olması ve işletme içindeki hata ve hilelerin ortadan kaldırılması veya asgariye indirilmesi etkin bir iç kontrol sistemi ile mümkündür. Ancak etkin bir iç kontrol sistemi kurulması için muhasebe sistemi içerisindeki hile riskinin belirlenmesi gerekmektedir. Hile riski, çalışanların içinde

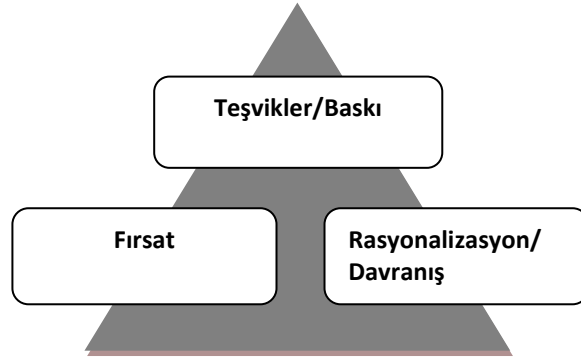
bulunduğu işletmenin kaynaklarını ve varlıklarını kasıtlı olarak uygun olmayan bir biçimde kullanarak veya ele geçirerek haksız kazanç sağlamaları olasılığı olarak tanımlanabilir.

5.1. Muhasebe Sistemi İçerisinde Hile Üçgeni

Muhasebe sistemi, muhasebenin kontrol, kayda alma, raporlama ile analiz ve yorumlama fonksiyonlarını kapsayan ve personel, yazılım-donanım, belge-kayıt düzeni, hesap planı ve raporlama unsurlarından oluşan bir bütündür. Bu nedenle, muhasebe sisteminin ilk işlevi işletmede gerçekleşen sayısız mali olay arasında ilgileneceği işlemleri seçip derlemek ve sistematik olarak kaydını parasal terimler ile yapmaktır (Dabbağoğlu, 2007: 165).

Muhasebe bilgi sisteminin güvenliğini sağlamak için öncelikle sistemi tehdit eden unsurların neler olduğunu belirlemek gerekmektedir. Muhasebe bilgi sisteminde yer alan ve dolaşan her türlü veri ve bilgi, hataların ve özellikle de hilelerin tehdidi altındadır. Hile, üç koşula bağlı olarak ortaya çıkmakta ve bu koşullara hile üçgeni adı verilmektedir. Hilenin ortaya çıkmasını sağlayan bu koşullar; Teşvikler/Baskı, Fırsat ve Davranış/Rasyonalizasyon başlıkları altında incelenebilmektedir (Ramos, 2003:28).

Şekil 1: Hile Üçgeni

Kaynak: Ramos, (2003: 28)

Teşvikler/Baskı: Genelde yöneticiler finansal sonuçların iyi gözükmesini isterler. Çünkü alacakları ücretler, primler ve işlerini sürdürmeleri buna bağlıdır. Bu tür bir baskı, bu kişilerin muhasebe bilgileri üzerinde hileye başvurmaları ve finansal raporların gerçek olmayan biçimde üretilmesi sonucunu yaratabilir. Diğer taraftan bu tür baskılar kişisel parasal çıkarlar için ortaya çıkabilmektedir. İşletmede bazı çalışanların kumar borçları, kredi kartı borçları ve çeşitli sebeplerle ortaya çıkan

para gereksinimleri, üzerlerinde baskı oluşturarak hileli yollara başvurmalarına yol açmaktadır (Erdoğan, 2006: 147).

Fırsat: İşletmede bir iç kontrol sistemi olmaması yada iç kontrol sisteminin yeteri kadar etkin çalışmamasından kaynaklanan boşluğu fırsat bilen herhangi bir çalışan hileli işlemlere başvurabilmektedir (Ramos,2003:28). Ancak işletmede var olan etkin bir iç kontrol sistemi hileli işlem yapma fırsatını kısıtlar.

Hiyerarşi kademesinde daha alt unvanlarda çalışanların göz yumması veya yetersiz kontrol sistemlerinin izin vermesi nedeniyle kuralların boşluklarından yararlanan ve yetkili makamlarda bulunan kişiler mevcut kontrol sistemlerini etkisiz hale getirecek veya geçersiz kılacak fırsatları oluşturabilirler (Emir, 2008: 117-118).

Rasyonalizasyon/Davranış: Kişiler kendilerini dürüst olarak algırlar. Suç davranışına girdiklerinde de bunu haklı kılmaya çalışırlar. Yaptıkları hileyi doğrulamak içinde kendilerini ikna etmeye çalışırlar. Nakit hırsızlığı yapan çalışanların bu davranışlarıyla ilgili ortak tavrı bu parayı daha sonra yerine koyma niyetinde olduklarıdır. Onlar için bu bir hırsızlık değil, ödünç almadır. Bazen de çalışanlar bu tip davranışlarını işletmeye kızdıkları için bir öç alma olarak görürler (Erdoğan, 2006: 148). İşletmenin iç kontrol sistemi oluşturulurken, mümkün olduğunca hile üçgeni unsurlarını kontrol altına alacak önlemlere, kural ve ilkelere bağlı kalınması hileli işlemlerin minimize edilmesine katkı sağlayacaktır.

6. İşletmelerde İç Kontrol Sisteminin Muhasebe Hata Ve Hilelerini Önlemedeki Etkisine Yönelik Anket Çalışması

Anket çalışması temel olarak iki kısımdan oluşmaktadır. Birinci kısımda işletmelerde iç kontrol prosedürlerinin uygulanıp uygulanmadığının tespitine yönelik sorular, ikinci kısımda ise muhasebe sistemi içerisinde hatalı ve hileli işlemler ile karşılaşılıp karşılaşılmadığının belirlenmesine yönelik sorular yer almaktadır.

6.1. Çalışmanın Amacı

Bu çalışma işletmelerdeki iç kontrol sisteminin muhasebe hata ve hilelerini önlemedeki etkisini ortaya koymak amacıyla yapılmıştır.

6.2. Araştırmanın Kapsamı ve Veri Toplama Yöntemi

İşletmelerin muhasebe sistemi açısından iç kontrol sisteminin önemi tartışılmaz bir gerçektir. Etkin olarak çalışacak bir iç kontrol sisteminin kurulması için dikkat edilmesi gereken beş temel ilke vardır. Bunlar; görevlerin ayırımı, yetkilendirme, belgeleme ve muhasebe kayıt düzeni, fiziki kontroller ve bağımsız mutabakat olarak sıralanmaktadır. Çalışmada anket soruları bu beş temel ilke göz önünde bulundurularak hazırlanmıştır.

Çalışmanın örnek kütesini, Türkiye'nin beş (5) bölgesinde sekiz (8) farklı şehirde faaliyet gösteren orta ve büyük ölçekteki işletmeler oluşturmaktadır. Tesadüfi örnekleme yöntemine göre belirlenen işletmelere posta yoluyla anket soruları gönderilmiştir. Ancak işletmelerimizin büyük bir kısmında iç kontrol

sisteminin oluşturulmamış olması ve/veya bir kısmının ankete yanıt vermemesi neticesinde, analize tabi tutulan işletmeler toplamda 8 il ile sınırlı kalmış ve bazı bölgelerde sadece tek ilden işletmelerin verileri değerlemeye alınmıştır. Katılımcı işletme sayısını arttırmak için anket soruları gönderilen işletmelerden 17'si ile yüz yüze görüşme yapılmıştır. İç kontrol sistemine sahip toplamda 45 işletme analize tabi tutulmuştur. Ülkemizde iç denetimin, büyük ölçüde kurumsal yönetim ilkelerini benimsemiş işletmelerde uygulanmakta olması ve araştırmanın amacı itibarı ile iç denetçilere ulaşılması gerekliliği örneklemin bu şekilde sınırlı kalmasına neden olmuştur.

Tablo 6.1'de görüldüğü gibi ankete katılan işletmelerin %35,56'sı (16 işletme) Kahramanmaraş'ta, %33,33'i (15 işletme) İstanbul'da faaliyet göstermektedir. Bu illerde işletmelerle yüz yüze görüşme yapma imkanı olması katılımcı işletme sayısının diğer illere oranla daha fazla olmasına yol açmıştır. Diğer illerden anket çalışmasına katılan işletmelerin oranı (14 işletme) ise %31,11'dir.

Tablo 1: Anket Uygulanan İşletmelerin İllere Dağılımı

Şehir	Sayı	Yüzde
Kahramanmaraş	16	35,56
İstanbul	15	33,33
Adana	4	8,89
Malatya	3	6,67
Gaziantep	3	6,67
Ankara	2	4,44
Elazığ	1	2,22
Yozgat	1	2,22
Toplam	45	100%

Anket çalışmasına katılan işletmelerin hukuki yapıları incelendiğinde Tablo 6.2.'de yer alan sonuçlara ulaşılmaktadır. Ankete katılan işletmelerin %42,22'sinin anonim şirket, %48,89'unun ise limited şirket statüsünde olduğu görülmektedir.

Tablo 2: Anket Uygulanan İşletmelerin Hukuki Yapıları

Hukuki Yapı	Sayı	Yüzde
Halka Açık A.Ş.	1	2,22
Halka Açık Olmayan A.Ş.	18	40,00
Limited Şti.	22	48,89
Diğer	4	8,89
Toplam	45	100

Anket çalışmasına katılan işletmelerin sektörlere göre dağılımı incelendiğinde Tablo 6.3.'de yer alan sonuçlara ulaşılmaktadır.

Tablo 3: Anket Uygulanan İşletmelerin Sektörel Dağılımı

Sektör	Sayı	Yüzde
Üretim	30	66,67
Hizmet	8	17,77
Ticaret	7	15,56
Toplam	45	100

Anket uygulanan işletmelerin büyüklüklerine göre dağılımı Tablo 6.4.'de verilmiştir. İşletme büyüklüklerinin tespitinde çalışan sayısı esas alınmıştır.

Tablo 4: Anket Uygulanan İşletmelerin Büyüklükleri

İşletme Büyüklüğü	Sayı	Yüzde
Orta Ölçekli İşletmeler	34	75,55
Büyük Ölçekli İşletmeler	11	24,45
Toplam	45	100

6.3. Verilerin ve Bulguların Değerlendirilmesi

Anket sorularına verilen cevaplar, SPSS 11.5 For Windows programında tanımlayıcı istatistiksel yöntemlerden frekans analizi kullanılarak değerlendirilmiştir.

6.3.1. İç Kontrol Sistemi İle İlgili Bulguların Değerlendirilmesi

Tablolar oluşturulurken katılımcı işletmelerin önermelere vermiş oldukları cevapların yüzdeler olarak ortalamaları alınmıştır. Ayrıca ilgili önermeye kaç işletmenin cevap verdiği tabloda yer almaktadır.

Tablo 5: Mal ve Hizmet Alımları İle İlgili Önermeler

Önermeler	Evet (%)	Hayır (%)	Kismen (%)	N.
İşletmemizde, Mal Ve Hizmetler İle İlgili Olarak Talepte Bulunma, Onay Verme, Kayıt Altına Alma Ve Muhafaza Etme İşlevleri Bağımsızdır	46,5	25,6	27,9	43
Satın Alma İstek Fişi, Satın Alınacak Malzeme Kullanılmasından Sorumlu Yönetici Tarafından Onaylanmaktadır	81,4	11,6	7	43
Teslim Alma İşlemi, Satın Alma Ve Muhasebe Bölümünden Bağımsız Bir Birim Tarafından Yapılmaktadır	59,1	31,8	9,1	44
Mal Ve Hizmet Teslim Alınması İle İlgili Rapor Düzenlenmektedir	65,1	18,6	16,3	43
Dosyalara Ve Kayıtlara Erişimde Personel Yetkilendirmesi Vardır	59,1	22,7	18,2	44
Alış Faturalarının Kaydedilmesinde, Sipariş Fişi Ve Teslim Alma Raporuyla Karşılaştırma Yapılmaktadır	81,8	11,4	6,8	44
Satın Alma İle İlgili Yevmiye Maddelerinin, Alış Faturaları Ve Diğer Destekleyici Ve Belgelere Uygunluğu, Kayıt İşlemini Yapmayan Bağımsız Bir Kişi Tarafından Kontrol Edilmektedir	44,2	41,8	14	43
Ortalama	62,33	23,37	14,18	

Etkin bir iç kontrol sisteminde, mal ve hizmet alımları ile ilgili olması gereken kurallara ilişkin sormuş olduğumuz önermelere katılımcı işletmeler %62,33 oranında 'evet' cevabını vermiştir. Bu oran, işletmelerin iç kontrol sistemi temel ilkelerini dikkate aldıklarını göstermektedir. Ayrıca katılımcılar %23,37 oranında 'hayır' ve %14,18 oranında da 'kısmen' cevabını vermişlerdir.

Tablo 6: Mal ve Hizmet Satımı İle İlgili Önermeler

Önermeler	Evet (%)	Hayır (%)	Kısmen (%)	N
İşletmemizde, Müşterilerden Gelen Siparişlerin Kabul Veya Reddedilmesi İşlevini Yerine Getiren Bir Birim Bulunmaktadır	62,8	23,2	14	43
İşletmemizde Sipariş Alma Ve Mal Gönderme Birimleri Ayrılmıştır	57,1	33,3	9,5	42
Sipariş Fişi, Satış Fişi Ve Fatura Karşılaştırması Bunları Düzenlemeyen Bağımsız Bir Görevli Tarafından Yapılmaktadır	45,2	52,4	2,4	42
Siparişin Alınması, Siparişin Gönderilmesi Ve Faturanın Düzenlenmesi İşlemini Yapanlar Farklı Kişilerdir	53,7	31,7	14,6	41
Kayıt İşlemini Yapan Kişinin Dışındaki Bir Yetkili, Kayıtlar İle Kayıtların Dayandığı Belgeleri Karşılaştırmaktadır	59,1	27,3	13,6	44
Ortalama	55,58	33,6	10,82	

Mal ve hizmet satımları ile ilgili önermelere, çalışmamıza katılan işletmelerin %55,58'i 'evet' cevabını vermiştir. %10,82'si kısmen, %33,6'sı ise hayır cevabını vermiştir. Katılımcıların %50'sinden fazlası mal ve hizmet satımı fonksiyonlarında görevlerin ayrılığı ilkesinin benimsendiği yönünde görüş bildirmişlerdir.

Tablo 7: Nakit Sistemi İle İlgili Önermeler

Sorular	Evet (%)	Hayır (%)	Kısmen (%)	N
İşletmemizde Ödeme Birimi İle Tahsilât Birimi Birbirinden Ayrı Birimlerdir	39,5	53,5	7	43
Ödemeler İle İlgili Olarak Ödeminin Onaylanması İle Kayıtlara Geçirilmesi İşlemleri Birbirinden Bağımsızdır	50	43,2	6,8	44
Alınan Mal Ve Hizmetin Ödeme Onayı Alınmadan Ve Ödemesi Yapılmadan Önce İşletmeye Girmiş Olması Sağlanmaktadır	72,7	11,4	15,9	44
Çek Ve Senetler Birden Fazla Kişi Tarafından İmzalanmaktadır	32,6	60,5	7	43
Tahsilâtlar Günlük Olarak Bankaya Yatırılmaktadır	53,5	27,9	18,6	44
Banka Kayıtları İle Muhasebe Kayıtları Arasında Mutabakat Yapılmaktadır	88,6	6,8	4,5	44
Ödemelerimizde Banka Hesabı Kullanılmaktadır	81,8	6,8	11,4	44
Ortalama	59,81	30,01	10,17	

Çalışmamıza katılan işletmelerin %59,81'i nakit sistemi ile ilgili iç kontrol sisteminde olması gereken nitelikleri gösteren önermelere 'evet vardır' cevabını

İç Kontrolün Muhasebe Sistemindeki Hata ve Hilelerin Önlemedeki Rolü Üzerine Bir Alan Çalışması

vermiştir. İşletmeler %30 oranında hayır cevabını verse de, kısmen cevabı da göz önünde bulundurulduğunda bu kuralları benimsediklerini göstermektedir.

Tablo 8: İşletme İçi İşlemler İle İlgili Önergeler

Sorular	Evet (%)	Hayır (%)	Kısmen (%)	N
Satın alma bölümü işletmeye gelen alış faturalarını, teslim alma raporu ve satan alma emri ile karşılaştırarak onaylamaktadır	71,1	15,6	13,3	45
Ödemenin yapılabilmesi için alış faturaları bir yetkili tarafından incelenerek onaylanmaktadır	80	8,9	11,1	45
Kayıtlama işlevi ile koruma işlevi birbirinden bağımsızdır	52,3	29,5	18,2	44
Stok giriş ve çıkışları düzenli olarak muhasebe bölümüne bildirilmektedir	80	4,4	15,6	45
Ücret ödemesinin onaylanması, muhasebe kayıtlarına geçirilmesi ve ücret ödeme çeklerinin dağıtım işlemleri birbirinden bağımsızdır	50	43,2	6,8	44
İşçilik takip bölümü, tahakkuk bölümü ve muhasebeleştirilme bölümü bağımsızdır	57,8	37,8	4,4	45
Tahakkuklar yetkili kişilerce kontrol edilmektedir	82,2	6,7	11,1	45
Ortalama	67,62	20,87	11,5	

Katılımcı işletmeler, işletme içi işlemler ile ilgili olarak iç kontrol sisteminde bulunması gereken özellikleri kapsayan önermelere %67,62 oranında 'evet' cevabını vermişlerdir. Bu durum işletmelerin iç kontrol sisteminin bu temel ilkesini benimsediklerini göstermektedir.

Tablo 9: Stok ve Üretim İle İlgili Önergeler

Sorular	Evet (%)	Hayır (%)	Kısmen (%)	N
Hammadde, yarı mamul ve mamullerin stokları ayrı ayrı tutulmaktadır	71,4	25,7	2,9	35
Depodan çıkışlar sadece yazılı talepler üzerine yapılmaktadır	80	17,5	2,5	40
Stok kayıtları ambar personelinden bağımsız bir kişi tarafından tutulmaktadır	51,3	48,7	0	39
Hammadde ve malzeme alımları satın alma birimi tarafından onaylanmış sipariş pusulalarına dayanılarak yapılmaktadır	63,2	21,1	15,8	38
Hammadde ve malzeme alımı için "istemek fişi" düzenlenmektedir	68,4	26,3	5,3	38
Stokların dönem sonu sayımı yapılmakta ve kontrol edilmektedir	90	5	5	40
Dönem içinde stokların fiziki sayımı yapılmaktadır	85	7,5	7,5	40
Ambar sorumlusu her türlü stok giriş ve çıkışını muhasebeye bildirmektedir	80,5	7,3	12,2	41
Ortalama	73,72	19,88	6,4	

Stok ve üretim ile ilgili önermeler en az sayıda katılımcı tarafından cevaplanmıştır. En az sayıda katılımcı tarafından cevaplanmasına rağmen bu önermelere 'evet' cevabının oranı en yüksektir. %73,72 oranında 'evet' cevabını veren işletmelerde stok ve üretime ilişkin iç kontrol mekanizmasının iyi çalıştığı sonucuna ulaşılmıştır.

6.3.2. Muhasebe Hata ve Hileleri İle İlgili Bulguların Değerlendirilmesi

Anket çalışmasına katılan işletmelere, muhasebe sisteminde dönem dönem karşılaşılan rakamsal hataların yapılması, yanlış hesaba kayıt vb. gibi hata ve hile olarak nitelendirilebilecek durumlar ile karşılaşp karşılaşmadıkları sorulmuştur. Tablo 6.10'daki ortalamalarda görüldüğü gibi katılımcı işletmeler; %59,56 oranında "hayır karşılaşmıyoruz" cevabını vermiştir. %21,02'si "kısmen karşılaştıklarını" belirtirken, %19,40'ı "evet karşılaşmıyoruz" cevabını vermişlerdir.

Hileli işlem olarak nitelendirilebilecek, "Uygun olmayan ve gerçek olmayan kişilere ödeme yapılması durumuyla dönem dönem karşılaşılmaktadır", "Sahte belgeye dayalı kayıtlarla dönem dönem karşılaşılmaktadır" ve "İşletmemizde defter kayıt ve belgeleri üzerinde hile yaptığını tespit ettiğimiz personelimize olmuştur" önermeleri değerlendirildiğinde, katılımcıların %86'dan fazlasının işletmelerinde böyle bir durumla karşılaşmadığı cevabını verdikleri tespit edilmiştir.

Sonuçlar değerlendirildiğinde, araştırmaya katılan işletmelerde mevcut iç kontrol sisteminin başarılı bir şekilde uygulandığı, arada bir hatalı işlemler ile karşılaşıldığı ancak bunların kasıtlı yapılmamış olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Tablo 10: Muhasebe Hata ve Hileleri İle İlgili Önermeler

Önermeler	Evet (%)	Hayır (%)	Kısmen (%)	N
Muhasebe kayıtlarında dönem dönem rakamsal hatalar ile karşılaşılmaktadır	37,8	28,9	33,3	45
İşlemlerin muhasebeleştirilmesi yapılırken, işlemin ait olduğu hesaba değil de başka hesaba kaydedilmesi durumuyla dönem dönem karşılaşılmaktadır	33,3	33,3	33,3	45
Hesapların ismi doğru algılanmasına rağmen alacaklı olması gereken hesabın borca, borçlu olması gereken hesabın alacağa yazılması durumuyla dönem dönem karşılaşılmaktadır	28,9	46,7	24,4	45
Hatalı ve hileli düzenlenmiş belgeler dönem dönem karşılaşılmaktadır	20	55,6	24,4	45
Mükerrer kayıtlarla dönem dönem karşılaşılmaktadır	31,8	36,4	31,8	44
Siparişi verilen ve teslim alınan malların, istekte bulunulan mallardan farklı olması durumuyla dönem dönem karşılaşılmaktadır	29,5	40,9	29,5	44
İşletmemizde müşterilerimize dönem dönem yanlış mal gönderildiği sorunu ile karşılaşılmaktadır	27,3	52,3	20,5	44
Uygun olmayan ve gerçek olmayan kişilere ödeme yapılması durumuyla dönem dönem karşılaşılmaktadır	4,4	88,9	6,7	45
Hatalı tahakkuk ile dönem dönem karşılaşılmaktadır	15,9	59,1	25	44

İç Kontrolün Muhasebe Sistemindeki Hata ve Hilelerin Önlemedeki Rolü Üzerine Bir Alan Çalışması

Konusu olmayan bir ödeme ile dönem dönem karşılaşılmaktadır	6,8	77,3	15,9	44
Gider kalemlerinde ve alımlarda anormal bir artış ile dönem dönem karşılaşılmaktadır	25	59,1	15,9	44
Düzenlendiği dönemlerde kaydı yapılmayan belgeler ile dönem dönem karşılaşılmaktadır	20,5	45,5	34,1	44
Faturalar açık olmasına rağmen, kapalı fatura gibi kaydedilmesi durumuyla dönem dönem karşılaşılmaktadır	11,1	61,4	27,3	44
Belgesiz kayıtla dönem dönem karşılaşılmaktadır	15,9	65,9	18,2	44
Belgelerdeki rakamlar ile oynanarak yapılan kayıtla dönem dönem karşılaşılmaktadır	13,6	79,5	6,8	44
Sahte belgeye dayalı kayıtla dönem dönem karşılaşılmaktadır	6,8	86,4	6,8	44
Vergi dairesine düzeltme beyannamesi verilmesi durumu ile dönem dönem karşılaşılmaktadır	25	50	25	44
Ortaklara veya personele hayali avans kaydı yapılması durumuyla dönem dönem karşılaşılmaktadır	9,1	79,5	11,4	44
İşletmemizde defter kayıt ve belgeleri üzerinde hile yaptığını tespit ettiğimiz personelimiz olmuştur	6,8	86,4	6,8	44
Hatalar nedeniyle GV ve SSK gibi konularda dönem dönem ceza alınmaktadır	18,6	58,1	23,3	43
ORTALAMA	19,40	59,56	21,02	

6.3.3. İç Kontrol Sistemi İle İlgili Önermeler İle Muhasebe Hata ve Hileleri İle İlgili Önermelerin Karşılaştırılması

Tablo 11: İç Kontrol Sistemi İle İlgili Önermeler İle Muhasebe Hata ve Hileleri İle İlgili Önermelerin Karşılaştırılması

İç Kontrol Sistemi İle İlgili Önermeler	Evet(%)
Mal Hizmet Alımları	62,32
Mal Hizmet Satımları	55,58
Nakit Sistemi	59,81
İşletme İçi İle İlgili İşlemler	67,63
Stok Ve Üretim	73,73
Ortalama	63,81
Muhasebe Hata Ve Hileleri İle İlgili Önermeler	Hayır(%)
Ortalama	59,6

Tablo 6.11’de elde edilen sonuçlara bakıldığında; iç kontrol sistemi ile ilgili önermelere ortalama %63,81 oranında ‘evet’ cevabını veren işletmeler, hata ve hileler ile karşılaşıp karşılaşılmadığı önermelerine %59,6 oranında “hayır”

demişlerdir. Bu durumda etkin bir iç kontrol sistemi olan işletmelerin muhasebe hata ve hilelerinin önlenmesinde başarılı oldukları söylenebilir.

7. Sonuç ve Öneriler

Günümüzde teknolojik ve ekonomik gelişmeler ile yasal düzenlemelerin etkisiyle, işletmelerde iç kontrol sisteminin önemi her geçen gün artmaktadır. İşletmede etkin bir iç kontrol sisteminin varlığı, işletme varlıklarının korunmasına, işletme politikalarına uyulmasına ve muhasebe sistemi içerisinde karşılaşılabilen hatalı ve hileli işlemlerin önlenmesine katkı sağlar. İç kontrol sistemi, işletme içerisindeki faaliyetlerin zamanında, doğru ve eksiksiz yapılmasını sağladığı gibi, işletmeye olan güven ve itibarı da artırır. Yeni TTK'nın Anonim şirketlerde yönetim ve temsil ile ilgili esaslar başlığı altında yönetim kurulunun görev ve dağılımını düzenleyen 366. maddesinde "Yönetim kurulu, işlerin gidişini izlemek, kendine sunulacak konularda rapor hazırlamak, kararlarını uygulamak veya iç denetim amacıyla işlerinde yönetim kurulu üyelerinin de bulunabileceği komiteler ve komisyonlar kurabilir" hükmü ile denetim komiteleri kurulması konusunda, zorunluluk olmamakla beraber yönetim kuruluna yetki verilmiştir. Yeni TTK kurumsal yönetim ilkeleri gözetilerek hazırlanmıştır. İşletmelerin kurumsal yönetim ilkeleri ile yönetilmesi, başarılı şekilde oluşturulmuş ve etkin olarak işleyen bir iç kontrol sistemi ile mümkün olabilir.

Yeni TTK taslak şeklinde 2005 yılında TBMM'ne gönderilmiş, 2007 yılında adalet komisyonundan geçmiş ve 2008 yılında TBMM'nde görüşülmeye başlanmıştır. Bu anket çalışması ile işletmelerimizde mevcut iç kontrol sistemlerinin etkin olarak çalışıp çalışmadığı ve muhasebe hata ve hilelerini önlemede başarılı olup olmadığı ortaya konulmaya çalışılmıştır. Çalışmada elde edilen bulguların bir kısmı aşağıda özetlenmektedir;

1. Katılımcı işletmelerin %86,67'si küçük ve orta ölçekli işletmedir
2. Anket çalışmasına katılan işletmelerin %91,11'i sermaye şirketi, %2,22'si halka açık şirkettir.
3. İşletmelerin %71,12'si üretim ve hizmet işletmeleridir.
4. Katılımcı işletmelerde görevlerin ayrılığı ilkesine genel olarak uyulduğu tespit edilmiştir; %45,6'sında "Mal Ve Hizmetler İle İlgili Olarak Talepte Bulunma, Onay Verme, Kayıt Altına Alma Ve Muhafaza Etme İşlevleri Bağımsızdır", %59,1'inde "Dosyalara Ve Kayıtlara Erişimde Personel Yetkilendirmesi Vardır", %57,1'inde "Sipariş Alma Ve Mal Gönderme Birimleri Ayrılmıştır", %59,1'inde "Kayıt İşlemini Yapan Kişinin Dışındaki Bir Yetkili, Kayıtlar İle Kayıtların Dayandığı Belgeleri Karşılaştırmaktadır".
5. Katılımcı işletmelerin yalnızca %53,5'inde nakit tahsilat ve ödeme birimleri birbirinden ayrılmamış olsa da, %81,8'inde ödemelerde banka hesabı kullanılmaktadır, %88,6'sında banka kayıtları ile muhasebe kayıtları arasında mutabakat yapılmaktadır, %72,7'sinde alınan mal ve hizmetin ödeme onayı

alınmadan ve ödemesi yapılmadan önce işletmeye girmiş olması sağlanmaktadır ve %50'sinde ödemeler ile ilgili olarak ödemenin onaylanması ile kayıtlara geçirilmesi işlemleri birbirinden bağımsızdır. Veriler değerlendirildiğinde, katılımcı işletmelerde nakit kontrolü genel olarak etkin şekilde yapılmaktadır denilebilir.

6. Katılımcıların %80'i stok giriş ve çıkışlarının düzenli olarak muhasebe bölümüne bildirildiğini ve ödemenin yapılabilmesi için alış faturalarının bir yetkili tarafından incelenerek onaylandığını belirtmişlerdir.

7. İşletmelerin %80'inde depodan çıkışlar sadece yazılı talepler üzerine yapılmakta, %85'inde dönem içinde stokların fiziki sayımı yapılmakta, %90'ında ise stokların dönem sonu sayımı ve kontrolü yapılmaktadır.

8. Katılımcı işletmelerde karşılaşılan ve hileli işlem olarak nitelendirilebilecek olan, 'Uygun olmayan ve gerçek olmayan kişilere ödeme yapılması', 'Sahte belgeye dayalı kayıtlar' ve 'defter kayıt ve belgeleri üzerinde hile yaptığı tespit edilmiş personellerin olması' önermelerine verilen olumlu cevaplar sırasıyla %4,4, %6,8 ve yine %6,8'dir.

Genel olarak sonuçlar değerlendirildiğinde, iç kontrol sisteminin mevcut olduğu işletmelerde muhasebe hata ve hilelerinin önlenmesinde iç kontrol sisteminin varlığının önemli olduğu sonucuna ulaşılmaktadır. Ancak mevcut iç kontrol sisteminin etkin olarak çalışabilmesi ve bunun sonucu olarak, iç kontrol sisteminden beklenen faydaların sağlanabilmesi, iyi niyetli üst yönetim ile mümkün olabilir.

Çalışma, yeni TTK henüz taslak şeklinde TBMM'nde beklerken, işletmelerimizde iç kontrol sistemlerinin etkinliğini ortaya koymak anlamında literatüre katkı sağlamayı amaçlamaktadır. Ancak işletmelerimizin bir kısmında iç kontrol sisteminin oluşturulmamış olması ya da işletmelerin bu konuda bilgi paylaşımında bulunmak istememeleri neticesinde, anketlerin geri dönüşümü çok düşük olarak gerçekleşmiştir. Bazı illerde işletmelere şahsen gidilerek katılımcı işletme sayısı artırılmaya çalışılmış ve bunun sonucunda da İstanbul ve Kahramanmaraş illerinde faaliyet gösteren işletmeler, katılımcı işletmelerin %68,89'unu oluşturmuştur. Bu çalışmamızın kısıtlarından birisidir. Diğer kısıt ise katılımcı işletmelerin eşit oranda farklı büyüklükteki işletmelerden oluşmamış olmasıdır. Bu durum birinci kısıtın sonucu olarak ortaya çıkmıştır.

Sonuç olarak, işletme sahiplerinin temel ilkeleri (görevlerin ayırımı, yetkilendirme, belgeleme ve muhasebe kayıt düzeni, fiziksel kontroller ve bağımsız mutabakat) göz önünde bulundurarak kuracakları bağımsız çalışan etkin bir iç kontrol sisteminin hem işletmenin varlıklarını koruyacağı hem de amaçlarına ulaşmasını kolaylaştıracağı söylenebilir.

Kaynakça

- Akbulut, E. (2012). "İşletmelerde İç Kontrol Sisteminin Etkinliğinin İncelenmesi Ve Trakya Bölgesindeki Ayçiçek Yağı Sektöründe Bir Araştırma". *Electronic Journal of Vocational Colleges*, Mayıs 2012, 174-187. <http://www.ejovoc.org/makaleler/may2012/pdf/16.pdf> (Erişim Tarihi: 27.10.2012)
- Aksoy, T. (2005). "Ulusal Ve Uluslar Arası Düzenlemeler Bağlamında İç Kontrol Ve İç Kontrol Gerekliliği: Analitik Bir İnceleme". *Mali Çözüm*, 72, 138-163.
- Alagöz, A. (2008). "İşletmelerde İç Kontrol Sisteminin Önemi Ve Denetim Komiteleri İle İç Denetim Birimi İlişkisinin Hata Ve Hilelerin Önlenmesindeki Rolü". (Ed. Z. Doğan ve M.E. İnal). *Güncel İşletmecilik Konuları*. Konya: Tablet Kitabevi.
- Alptürk, E. (2008). *Muhasebe Ve Vergi Boyutlarında İç Denetim Rehberi*. Ankara: Maliye Ve Hukuk Yayınları.
- Bakır, M. (2003). *Denetim*. Rize: Akademisyen Yayınevi.
- Bozkurt, N. (2006). *Muhasebe Denetimi*. İstanbul: Alfa Yayınevi.
- Büyükmirza, K. (2010). *Maliyet ve Yönetim Muhasebesi*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Çalgan, E., Mentеше, E., Işıloğlu, F., Toroslu, M. V., Özcan, M., Kanpak, N., Savaş, Ş., Onur, Z. J. ve Ağca, Z. (2008). *Muhasebe Denetimi*. İstanbul: İSMMMO Yayınları.
- Dabbağoğlu, K. (2007). "İç Kontrol Sistemi", *Mali Çözüm*, 82, 159-169.
- Dalak, G. (2000). "Denetim Ve Kalite Denetimi". *Muğla Üniversitesi SBD*, 1(1), 65-79.
- Emir, M. (2008). "Hile Denetimi". *Mali Çözüm*, 86, 109-121.
- Durmuş, C. N., ve Taş, O. (2008). *SPK Düzenlemeleri Ve 3568 Sayılı Mevzuat Kapsamında Denetim*. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Erdoğan, M. (2006). *Denetim Kavramsal Ve Teknolojik Yapı*. Ankara: Maliye Ve Hukuk Yayınları.
- Güçlü, F. (2008). *Muhasebe Denetimi*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Gürbüz, H. (1995). *Muhasebe Denetimi*. Eskişehir: Bilim Teknik Yayınevi.
- Güredin, E. (2000). *Denetim*. İstanbul: Beta Yayınları.
- <http://www.icdenetim.net/ic-denetim-nedir>, erişim tarihi 05.10.2012.
- Kaymak, C. (1996). *Muhasebede Yapılan Hata Ve Hilelerin Muhasebe Ve Muhasebe Denetimi Yönünden Değerlendirilmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Kepekçi, C. (2004). *Bağımsız Denetim*. İstanbul: Avcıol Basım Yayın.
- Koçak ve Kavakoğlu (2010), "İl Özel İdarelerinde İç Denetim Sisteminin Değerlendirilmesine İlişkin Bir Araştırma". *Sayıştay Dergisi*, 77, 119-148

Ömürbek, V. ve Altay, S. Ö. (2011). "Turizm İşletmelerinde İç Kontrol Sisteminin Etkinliğinin İncelenmesi Ve Manavgat Bölgesindeki Beş Yıldızlı Otellerde Bir Araştırma". *SDÜ İİBF Dergisi*, 6(1), 379-402.

Öndeş, T.(2000). "Kobi'lerde Verimliliğin Artması İçin İç Kontrol Sisteminin Kurulması ve Yürütülmesi İle İlgili Bazı İpucu Sorular". *Muhasebe ve Denetime Bakış*, 2, 79-85.

Pamukçu, A. (2000). *Muhasebedeki Hata ve Hilelerin Raporlama İlkeleri Yönünden Değerlendirilmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.

Ramos, M. (2003). "Auditors' Responsibility for Fraud Detection". *Journal of Accountancy*, 195(1), 28-35. <http://users.ipfw.edu/pollockk/SAS99Article.pdf> (Erişim Tarihi:15.10.2012).

Selimoğlu, S. K. ve Uzay, Ş. (Ed.). (2011). *Muhasebe Denetimi*. Ankara: Gazi Kitabevi

Süer, Z. (2003), "Profesyonel Muhasebe Mesleğinde Enron Skandalı ve Sonrası Gelişmeler" *VI.Türkiye Muhasebe Denetimi Sempozyumu (16-19 Nisan 2003)Bildirilileri*, İstanbul, <http://archive.ismmmo.org.tr/docs/sempozyum/06Sempozyum/2oturum/AycaZeynepSuer.pdf>. (Erişim Tarihi:22.02.2013)

Temel, H. (2008), "Bağımsız denetimde Sarbanes-Oxley Kanunu ve SPK Düzenlemelerinin karşılaştırılması", *Finans, politik ve Ekonomik Yorumlar*, 45 (519), http://www.ekonomikyorumlar.com.tr/dergiler/makaleler/519/Sayi_519_Makale_07.pdf. (Erişim Tarihi:22.02.2013)

Tuan, K. ve Memiş, M. Ü. (2007). "İç Denetimin Yönetim Fonksiyonlarının Yerine Getirilmesindeki Rolü". *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, 35, 1-14.

Usul, H., Titiz, İ. ve Ateş, B. (2011). "İç Kontrol Sisteminin Kurumsal Yönetimin Oluşumundaki Etkinliği: Marmara Bölgesi Belediye İşletmelerine Yönelik Bir Uygulama". *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, 49, 48-54

Uzay, Ş. (2006), "Denetçilerin Denetiminde Yeni Bir Model Olarak Kamu Gözetim Kurulu ve Türkiye'de Uygulanabilirliği", *Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi*, 8 (4), 175-210.

Yılcı, M., Çömlekçi, F., Erdoğan, N., Önce, S., Selimoğlu, S. K. ve Kaya, E. (2007). *Muhasebe Denetimi Ve Mali Analiz*, Eskişehir: Açıköğretim Fakültesi Yayınları.